

**Cauza C-395/21****Rezumatul cererii de decizie preliminară întocmit în temeiul articolului 98 alineatul (1) din Regulamentul de procedură al Curții de Justiție****Data depunerii:**

28 iunie 2021

**Instanța de trimitere:**

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Curtea Supremă a Lituaniei)

**Data deciziei de trimitere:**

23 iunie 2021

**Reclamant:**

D. V.

**Pârât:**

M. A.

**Obiectul procedurii principale**

Acordarea (i) unei sume datorate cu titlu de remunerație, calculată pe baza unui tarif orar, pentru serviciile juridice furnizate de reclamantul D. V. (avocat) pârâtului M. A. și (ii) a dobânzilor aferente.

**Obiectul și temeiul juridic al cererii de decizie preliminară**

Examinarea, în cadrul unui recurs, a litigiului dintre reclamantul D. V. și pârâtul M. A. a generat îndoieli cu privire la aprecierea, în conformitate cu articolul 169 TFUE, cu articolul 38 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”) și cu articolele 4, 6 și 7 din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (denumită în continuare „Directiva 93/13”), a caracterului echitabil al clauzelor contractelor încheiate de părți.

## Întrebările preliminare

1) Articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că expresia „[obiectul] contractului” acoperă o clauză – care nu a fost negociată în mod individual și este inclusă într-un contract de prestare a unor servicii juridice încheiat între un întreprinzător (avocat) și un consumator – care stabilește costul și modul în care este calculat acesta?

2) Referirea făcută în articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 la caracterul clar și inteligibil al unei clauze contractuale trebuie interpretată în sensul că este suficient să se specifice în clauza contractuală privind costul (care stabilește costul serviciilor furnizate efectiv pe baza unui tarif orar) quantumul onorariului orar datorat avocatului?

3) În cazul unui răspuns negativ la a doua întrebare: cerința transparenței trebuie interpretată în sensul că include obligația avocatului de a indica în contract costul serviciilor pentru care tarifele concrete pot fi stabilite în mod clar și detaliate în avans, sau este necesar să se indice de asemenea costul orientativ al serviciilor (un buget preliminar pentru serviciile juridice furnizate) dacă la momentul încheierii contractului sunt imposibil de prevăzut numărul (sau durata) acțiunilor concrete și onorariul aferent acestora, precum și eventualele riscuri care determină creșterea sau scăderea costului? Pentru a aprecia dacă clauza contractuală privind costul îndeplinește cerința legată de transparență este relevant aspectul dacă informațiile referitoare la costul serviciilor juridice și modul în care acesta este calculat sunt furnizate consumatorului prin orice mijloace corespunzătoare sau sunt prevăzute chiar în contractul de prestări servicii juridice? Lipsa informării în relațiile precontractuale poate fi compensată prin furnizarea informațiilor în cursul executării contractului? Aprecierea conformității clauzei contractuale cu cerința transparenței este afectată în cazul în care costul final al serviciilor juridice furnizate devine clar numai după încetarea furnizării lor? Atunci când se apreciază conformitatea clauzei contractuale privind costul cu cerința legată de transparență, este relevant că în contract nu se stipulează prezentarea periodică de către avocat a unor rapoarte referitoare la serviciile furnizate sau a unor facturi către consumator, ceea ce ar permite acestuia să decidă în timp util asupra refuzului serviciilor juridice sau a modificării prețului contractului?

4) În cazul în care instanța națională decide că de fapt clauza care stabilește costul serviciilor furnizate efectiv pe baza unui tarif orar nu este exprimată în mod clar și inteligibil după cum impune articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, ea trebuie să examineze dacă această clauză este abuzivă în sensul articolului 3 alineatul (1) din directiva respectivă (altfel spus, la examinarea eventualului caracter abuziv al clauzei contractuale este necesar să stabilească dacă această clauză provoacă un „dezechilibru semnificativ” între drepturile și obligațiile părților contractului în detrimentul consumatorului) sau, ținând seama totuși de aspectul că această clauză stabilește informații esențiale în cadrul contractului,

simpla lipsă de transparență a clauzei privind costul este suficientă pentru a se constata caracterul său abuziv?

5) Faptul că un contract de prestări servicii juridice nu creează obligații pentru consumator, după cum prevede articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, în cazul în care clauza contractuală privind costul a fost declarată abuzivă, implică necesitatea repunerii consumatorului în situația în care s-ar fi aflat în lipsa clauzei al cărei caracter abuziv a fost constatat? Repunerea în situația respectivă implică inexistența obligației consumatorului de a plăti serviciile deja furnizate?

6) Dacă natura unui contract de prestări servicii cu titlu oneros presupune imposibilitatea repunerii consumatorului în situația în care s-ar fi aflat în lipsa clauzei declarate abuzive (serviciile fiind deja prestate), stabilirea remunerației pentru serviciile furnizate [de] avocat ar fi contrară obiectivului articolului 7 alineatul (1) din Directiva 93/13? În cazul unui răspuns negativ la această întrebare, echilibrul real prin care se restabilește egalitatea între părțile contractului ar fi realizat: (i) dacă avocatul ar primi pentru serviciile furnizate tariful orar prevăzut în contract; (ii) dacă avocatul ar primi costul minim al serviciilor juridice (de exemplu, cel indicat într-un act normativ național, și anume recomandările privind cuantumul maxim al onorariului pentru asistența furnizată de un avocat); (iii) dacă avocatul ar primi o sumă rezonabilă pentru serviciile respective stabilită în instanță ținând seama de complexitatea cauzei, de calificările și de experiența avocatului, de situația financiară a clientului și de alte împrejurări relevante?

### **Dispozițiile din dreptul Uniunii și jurisprudența Curții de Justiție invocate**

Articolul 169 TFUE, articolul 38 din cartă, articolele 3-7 din Directiva 93/13.

Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb AG/Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen eV (C-92/11, punctul 44); Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai/OTP Jelzálogbank Zrt (C-26/13, punctele 37, 38 și 61); Hotărârea din 21 decembrie 2016, Gutiérrez Naranjo și alții (C-154/15, C-307/15 și C-308/15, punctele 51 și 62); Hotărârea din 20 septembrie 2017, Ruxandra Paula Andriciuc și alții/Banca Românească SA, C-186/16, punctele 40, 44, 45 și 47; Hotărârea din 20 septembrie 2018, OTP Bank Nyrt. și OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt./Teréz Ilyés și Emil Kiss (C-51/17, punctul 68); Hotărârea din 14 martie 2019, Zsuzsanna Dunai/ERSTE Bank Hungary Zrt, C-118/17, punctele 41 și 48; Hotărârea din 9 iulie 2020, XZ/Ibercaja Banco, SA (C-452/18, punctele 22 și 23).

### **Dispozițiile din dreptul național invocate**

Articolul 6.228<sup>4</sup> din Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Codul civil al Republicii Lituania; denumit în continuare „CC”).

Articolul 50 din Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas [Legea Republicii Lituania privind profesia de avocat (advokatas) din 18 martie 2004

Recomandările privind cuantumul maxim al onorariului pentru asistența furnizată de un avocat (advokatas) sau de un avocat stagiar care trebuie acordat în cauzele civile, aprobate prin Ordonanța nr. 1R-85 a ministrului justiției din Republica Lituania din 2 aprilie 2004 și prin decizia Consiliului baroului lituanian din 26 martie 2004 (în versiunea în vigoare începând cu 20 martie 2015).

### **Prezentare succintă a situației de fapt și a procedurii principale**

- 1 Pârâtul M. V., în calitate de consumator, a încheiat cinci contracte de prestări servicii juridice cu reclamantul, avocatul D. V. Toate contractele prevedeau la articolul 1 punctele 1-4 că avocatul se angajează să ofere consultanță pe cale orală și/sau în scris, să redacteze proiecte de documente juridice și să le semneze, să efectueze controlul juridic al documentelor și să reprezinte clientul în fața diferitelor organisme în cursul îndeplinirii acțiunilor conexe. Dispozițiile relevante ale tuturor contractelor prevedeau că valoarea onorariului avocatului se ridică la 100 EUR pentru fiecare oră de consultanță furnizată clientului sau de prestare a serviciilor juridice. O parte din acest onorariu era datorată imediat după prezentarea de către avocat a unei facturi pentru serviciile juridice, ținând seama de orele de consultanță furnizată sau de prestare a serviciilor juridice.
- 2 Instanța de prim grad și instanța de apel au constatat că D. V. a prestat servicii în perioadele aprilie-decembrie 2018 și ianuarie-martie 2019. D. V. a prezentat facturi pentru toate serviciile prestate după ce a trecut aproape un an de la încheierea contractelor de prestări servicii juridice.
- 3 La 10 aprilie 2019, reclamantul a introdus o acțiune la instanța de prim grad solicitând obligarea pârâtului M. A. la plata unei creanțe de 9 900 EUR pentru serviciile juridice furnizate, de 194,30 EUR pentru cheltuielile ocazionate de executarea instrucțiunilor pârâtului, a unei dobânzi de 5 % pe an pentru suma acordată, începând cu data introducerii acțiunii în justiție până la executarea integrală a hotărârii, precum și a cheltuielilor de judecată.
- 4 Potrivit aprecierii instanței de prim grad, au fost prestate servicii juridice în valoare de 12 900 EUR în temeiul tuturor contractelor încheiate de reclamant cu pârâtul. Această instanță a statuat că în toate cele cinci contracte de reprezentare clauzele privind plata serviciilor juridice stipulate erau abuzive și a redus costul specificat al serviciilor furnizate cu 50 % (6 450 EUR).
- 5 La 30 aprilie 2020, reclamantul a declarat apel, însă instanța de apel a respins apelul său prin ordonanța din 15 iunie 2020 și a confirmat hotărârea pronunțată în primă instanță. La 10 septembrie 2020, reclamantul a formulat recurs.

### **Argumentele instanței de recurs și poziția acesteia în cadrul procedurii preliminare**

- 6 În prezenta cauză, instanța de recurs (denumită în continuare „instanța”) își precizează poziția și adresează Curții de Justiție întrebări preliminare cu privire la: (1) conformitatea clauzelor care constituie obiectul contractelor de prestări servicii juridice cu cerința transparenței; (2) consecințele juridice ale constatării caracterului abuziv al clauzelor care determină costul unui contract de prestări servicii juridice.

#### *Conformitatea clauzelor care constituie obiectul contractelor de prestare a unor servicii juridice cu cerința transparenței*

- 7 Instanța arată mai întâi că în prezenta cauză nu se contestă faptul că pârâtul este o persoană fizică ce a acționat în scopuri personale, fără a urmări vreun scop legat de activitatea sa profesională, iar reclamantul este un avocat care și-a exercitat activitățile profesionale în schimbul unei remunerații prin prestarea de servicii juridice către o persoană fizică; prin urmare, contractele încheiate între părți trebuie să fie calificate drept contracte încheiate cu un consumator.
- 8 Potrivit instanței, două clauze ale contractelor de prestări servicii juridice încheiate de reclamant și de pârât au o importanță fundamentală pentru soluționarea litigiului dintre părți: (i) clauza contractuală privind costul (care stabilește costul serviciilor prestate efectiv pe baza unui tarif orar); (ii) clauza contractuală privind condițiile de plată pentru serviciile juridice. Ambele aceste clauze sunt relevante în prezentul litigiu întrucât, în situația în care reclamantul a indicat onorariul orar dar nu a precizat mai detaliat întinderea și durata serviciilor juridice concrete și cuantumul preconizat al onorariilor finale și totodată nu a furnizat în mod regulat informații referitoare la costul serviciilor juridice deja prestate și nu a întocmit periodic facturi, este posibil ca pârâtul să nu fi putut aprecia întinderea serviciilor de care avea nevoie și costul lor final, nici la momentul încheierii contractului, nici la momentul executării sale. De asemenea, pârâtul nu a avut posibilitatea de a se retrage din contractul (contractele) de prestări servicii juridice în cazul în care ar fi considerat costul prestațiilor ca fiind prea ridicat în cursul executării contractului (contractelor).
- 9 Instanța ridică problema dacă articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că expresia „[obiectul] contractului” vizează o clauză – care nu a fost negociată în mod individual și care există într-un contract de prestări servicii juridice încheiat între un întreprinzător (avocat) și un consumator – cu privire la cost și modul în care se calculează. Potrivit instanței, având în vedere faptul că respectiva clauză constituie o obligație esențială a persoanei obligate să facă o plată în temeiul unui contract de prestări servicii cu titlu oneros, natura, economia generală și dispozițiile contractelor de prestări servicii juridice, precum și împrejurările de drept și de fapt, trebuie să se considere că intră în categoria clauzelor specificate la articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 (clauzele care formează „[obiectul] contractului”).

- 10 Instanța observă că este suficient de evident că, pe de o parte, clauza contractelor litigioase referitoare la cost este clară din punct de vedere gramatical. Totuși, există îndoieli rezonabile cu privire la aspectul dacă această clauză este inteligibilă, altfel spus dacă un consumator obișnuit poate înțelege consecințele sale economice. Prin urmare, în prezenta cauză, se pune problema interpretării conținutului principiului transparenței. Având în vedere faptul că unul dintre elementele esențiale ale transparenței unei clauze este aprecierea legată de furnizarea de informații către consumator, în speță este relevant să se clarifice conținutul informațiilor care trebuie furnizate, precum și gradul de detaliere a acestora.
- 11 Instanța arată că – ținând seama de natura serviciilor juridice și de eventuala înțelegere greșită de către client a naturii, a întinderii și a particularităților serviciilor menționate – informarea detaliată și/sau periodică referitoare la cost sunt considerate esențiale. De asemenea, întrucât durata procedurii judiciare și/sau întinderea serviciilor juridice sunt adesea dificil de prevăzut, instanța are îndoieli rezonabile cu privire la aspectul dacă, atunci când s-au specificat doar cuantumul (valoarea) onorariului orar pentru serviciile juridice și principiul potrivit căruia avocatul trebuie plătit pentru serviciile efectiv prestate pe baza tarifului orar, o asemenea clauză contractuală, pe lângă faptul că poate fi înțeleasă din punct de vedere formal și gramatical de consumatorul obișnuit, permite totodată acestuia să aprecieze costul final al serviciilor juridice și consecințele economice ale unei astfel de clauze. O asemenea lipsă de claritate a clauzei privind costul nu este înlăturată prin examinarea clauzei respective coroborat cu celelalte dispoziții ale contractelor în litigiu întrucât a doua clauză, referitoare la plată, nu a precizat frecvența trimiterii rapoartelor de către prestatorul de servicii juridice și a plății pentru serviciilor prestate.
- 12 Deși specificitatea prestării de servicii juridice poate face adesea dificil de prevăzut numărul orelor în care se va lucra efectiv pentru furnizarea serviciilor juridice, un profesionist (un avocat) ar trebui să poată prezenta cel puțin o estimare preliminară a anumitor sume, ținând seama de informațiile oferite de consumator și de împrejurările pe care le cunoaște în calitate de prestator de servicii atunci când începe procesul de încheiere a contractului. Instanța ridică problema dacă, la aprecierea clarității și a inteligibilității unei clauze privind costul din cadrul unui contract de prestări servicii juridice, instanța națională trebuie să țină seama de aspectul dacă, de exemplu, contractul stabilește tarife concrete pentru servicii (atunci când asemenea tarife pot fi precizate în mod clar și specificate în prealabil). Dacă se dovedește imposibilă determinarea numărului (sau a duratei) acțiunilor concrete și a onorariului aferent acestora la încheierea unui contract de prestări servicii juridice, contractul trebuie să specifice costurile orientative ale serviciilor (un buget preliminar pentru serviciile respective) sau o astfel de cerință ar depăși totuși ceea ce se poate aștepta în mod rezonabil din partea unui profesionist și ar atribui prestatorului de servicii (avocatului) o sarcină excesivă și nerezonabilă?

- 13 În plus, instanța ridică problema dacă, pentru a asigura respectarea cerinței legate de transparență, informațiile privind costul serviciilor juridice și modul în care se calculează pot fi furnizate consumatorului prin orice mijloace sau este necesar să fie prevăzute chiar în contractul de prestări servicii juridice și dacă lipsa informării în relațiile precontractuale poate fi compensată prin oferirea de informații în cursul executării contractului. În sfârșit, instanța solicită să se stabilească dacă aprecierea îndeplinirii cerinței legate de transparență este afectată de faptul că abia după încheierea reprezentării de către avocat într-un caz concret devine clar costul final al serviciilor juridice prestate.

*Abordarea care trebuie adoptată de instanța națională în situația în care constată caracterul abuziv al clauzei privind costul*

- 14 Dacă se constată că de fapt clauzele contractelor în litigiu privind costul nu sunt redactate în mod clar și inteligibil (acestea încalcă cerința legată de transparență) este necesar ca asemenea clauze să fie apreciate din perspectiva corectitudinii. Potrivit articolului 6.228<sup>4</sup> alineatul (6) din CC, care transpune articolul 5 din Directiva 93/13 în dreptul național, clauzele care nu respectă cerința clarității și a inteligibilității sunt considerate abuzive. Prin urmare, dreptul național asigură consumatorului un nivel de protecție mai ridicat decât cel garantat de Directiva 93/13 – simpla lipsă de transparență a clauzei privind costul este suficientă pentru a se constata caracterul său abuziv.
- 15 Instanța ridică problema dacă, în ipoteza în care s-ar constata că o clauză privind costul nu este exprimată în mod clar și inteligibil și, în consecință, ar intra sub incidența articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, ar reveni Curții sarcina de a verifica dacă această clauză litigioasă provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului, sau dacă totuși simpla lipsă de transparență a clauzei privind costul este suficientă pentru a se constata caracterul său abuziv, în special având în vedere nivelul mai ridicat de protecție a consumatorilor prevăzut în dreptul național în această privință.
- 16 În plus, instanța are îndoieli în legătură cu abordarea care trebuie adoptată de instanța națională în situația în care constată caracterul abuziv al clauzei privind costul serviciilor juridice. Instanța consideră că, ținând seama de faptul că prețul este o clauză dintr-un contract de prestări servicii juridice care stabilește o obligație esențială, continuarea executării contractelor în litigiu fără clauza menționată este imposibilă din punct de vedere juridic potrivit normelor dreptului intern; astfel, neaplicarea clauzei abuzive conduce la anularea contractelor în litigiu. Prin urmare, instanța națională trebuie să repună pârâtul (consumatorul) în situația în care ar fi fost în lipsa clauzei privind costul care s-a constatat că are caracter abuziv. Totuși, întrucât natura unui contract de prestări servicii cu titlu oneros implică imposibilitatea repunerii în situația anterioară (serviciile fiind deja prestate), în cazul în care consumatorul nu ar fi ținut să respecte clauzele care stabilesc costul în prezenta cauză, instanța ar putea să nu oblige consumatorul la plata către avocat a costului serviciilor prestate. Instanța are îndoieli cu privire la

aspectul dacă o astfel de aplicare a repunerii în situația anterioară în speță contravine principiului prestării serviciilor cu titlu oneros.

- 17 Potrivit instanței, abordarea care trebuie adoptată în urma constatării caracterului abuziv al unei clauze contractuale constituie o sancțiune adecvată pentru un întreprinzător; totuși, pot exista îndoieli legate de aspectul dacă o asemenea sancțiune, în cazul în care avocatul nu este plătit deloc pentru serviciile prestate, ar conduce la îmbogățirea fără justă cauză a consumatorului și la crearea unui rezultat excesiv de inechitabil (privarea avocatului de dreptul la remunerație pentru serviciile prestate).
- 18 Pe de altă parte, instanța are îndoieli legate de aspectul dacă jurisprudența instanțelor naționale (potrivit căreia constatarea caracterului abuziv al unei clauze privind prețul contractual permite instanței să reducă costul serviciilor prestate sau să acorde prețul de cost pentru serviciile respective ori prețul de pe piață cel mai scăzut posibil) ar contraveni obiectivului pe termen lung al articolului 7 alineatul (1) din Directiva 93/13, altfel spus dacă jurisprudența menționată ar elimina efectul disuasiv pe care îl are asupra comercianților faptul că astfel de clauze abuzive nu se aplică deloc consumatorilor, întrucât ei ar avea în continuare tendința de a exploata serviciile respective, cunoscând faptul că, chiar dacă aceste clauze ar fi declarate abuzive, ar primi totuși remunerația minimă pentru serviciile prestate, protejând astfel interesele comercianților în cauză.

#### **Prezentare succintă a motivării cererii de decizie preliminară**

- 19 Răspunsul la întrebările preliminare este decisiv pentru prezenta cauză întrucât ar permite să se determine întinderea informațiilor care trebuie furnizate de un avocat la încheierea contractelor de prestări servicii juridice cu un consumator, să se aprecieze caracterul adecvat al executării obligației de informare și să se soluționeze problema obligării la plata creanței generate de serviciile juridice prestate.